

Adana Halk Kültüründe Mezarlıklar ve Ruhlarla İlgili İnanmalar*

Uzm. Ayşe BAŞÇETİNÇELİK Çukurova Üniversitesi

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri ‘atalar kültü’dür. Eski Türklerde, atanın öldükten sonra ruhunun birtakım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları kutsal kabul edilirdi.¹

Anadolu'da ölü gömüldükten sonra çeşitli zamanlarda mezarı ziyaret edilir. Toplumumuzun her kesiminde, mezarlıklar belirli kurallar içerisinde yapılır. Halk kültüründe mezarlıklarla ilgili çeşitli inanmalar vardır.

Adana ve çevresinde mezar ziyaretleri ve mezarlıklarla ilgili adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Mezara ilk ziyaret, gömüldüğünün ertesi günü yapılır. Başında Kuran okutulur. K₅₈, K₃₇, K₁₁₀
- İkinci günü mezarda simit dağıtılır. K₁₄₂
- Mezara 3.günü gidilir. Mezar düzeltilir. K₁₀₁, K₁₁₉
- Mezara arife günleri ve bayramlarda gidilir. K₈, K₅₈, K₃₈, K₇₈
- Mezar perşembe günleri ziyaret edilir. K₁₁₀
- Mezar ziyaretine giderken, bir “murt dalı” kırılır, mezarın başına dikilir. K₅₆
- Arife günü mezarlıkta çocuklara şeker dağıtılır. K₁₉, K₈
- Mezarın üstüne buğday taneleri ve şeker atılır. K₇
- Arife günü ziyarete giderken, evinin bahçesinden “arife toprağı” alınır, mezarın üstüne dökülür. K₈
- Mezar ziyaretlerinde “buhur” yakılır, su dökülür, dua okunur. K₈₂

*Ayşe BAŞÇETİNÇELİK, Adana Halk Kültüründe Doğum-Evlenme-Ölüm, Altın Koza Yayınları:50, Ulusoy Ofset, Aralık 2009, Adana.

¹ Ahmet Yaşar OCAK, AKDITYK, TTK Yayınları VII. Dizi, Sa: 140, TTK Basımevi, Ankara, 1992,s.10-14.

- Mezar ziyaretinde, mezarlığın üstündeki kuru otlar temizlenir, sağ ve solundaki vazoların çiçekleri temizlenir. K₈₆
- Mezarlığa girince “selam” verilir. Kabre gelince, yine selam verilir. Ölünün ayakucuna geçilir, Kuran okunur. K₇₈
- Mezarın başucuna çömelerek, Kuran okunur. K₇₅
- Mezarlığa ölen kişi kadınsa, kocası; erkekse, karısı gitmez haramdır, nikâhtan düşmüştür. K₁₀₀
- Mezarlığa erkekler gider. K₆₃, K₁₁₉
- Mezarlığa adetliyen gidilmez. Adetli ve kırklı kadın mezarlığa girdiğinde ölüleri onu çıplak görmüş. K₁₄₂, K₁₄₃
- Bayramlarda ve arife günü ölü ziyaretçi bekler, kimse gelmezse üzülmüş. K₁₉

Adana ve çevresinde, mezar ziyaretleri ölünün gömülmesinden sonraki günde başlamak üzere, perşembe ve cuma günleri ile “arife günleri” ve bayramlarda yapılmaktadır. Arife günü, mezarlığa ölenin bahçesinden “arife toprağı” götürülmektedir. Ziyaretlerde mezarın ayakucunda durulduğunda, ölenin ziyarete geleni göreceğı ve sevineceğı düşünülür. Mezar ziyaretlerinde, mezar sulanmakta, kuruyan otlar temizlenmekte, ölünün hayrına orada bulunanlara çörek ve şeker dağıtılmakta, ölünün ruhu için Kuran okutulmaktadır.

Adana ve çevresinde mezarlıktaki ağaçlar ve çiçeklerle ilgili adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Mezara ağaç dikmek sevaptır. K₇₈, K₁₀₅, K₅₆
- Mezara "Bir dikili ağacı dünyada kalsın." diye ağaç dikilir. K₈₂
- Mezarda "ruhu rahat etsin" diye ağaç dikilir. K₈₆
- Ölenin ameli iyiyse, dikilen ağaç tutar. K₁₄₂
- Mezarlığa *çam, meşe, ardıç, ladin, katran* ağaçları dikilir. K₅₆
- Mezarlığa *dut, okaliptüs, servi, akasya, çam* dikilir. Kuşlar sebeplensin diye meyve veren ağaçlar dikilir. Nergis ve zambak dikilir. K₁₂
- Mezardaki kişiyi sevdiğini belirtmek için ve mezarın güzel görünmesi için, mezara çiçekler dikilir. K₃₄, K₁₀₀

- Mezar güzel görünsün, çiçekler cennet bahçelerini andırsın, ağacın meyvesinden yiyen insanlar ve hayvanlar dua etsin diye, mezara ağaç ve çiçek dikilir. K₁₀₂, K₅₈, K₃₈
- Mezardaki ağaç sallandıkça ölünün günahları dökülsün diye, dikilir. K₁₀₂
- Mezarda ağaç ve çiçek olduğu sürece ölenin kabir azabı çekmeyeceğine inanılır. K₁₁₇
- Mezarın iki ucuna ağaç dikilir. Ağaçlar rüzgâr estikçe zikrederler. Ölünün kabir azabını dindirirler. K₄₅ K₃₂
- Dikilen ağaç ve çiçeklerin ölenin günahlarına kefalet olacağı düşünülür. K₇₅
- Mezarda ağaç var olduğu sürece, kabirdekine sevap kazandırır. K₁₁₉
- Mezar kaybolmasın diye ağaç dikilir. K₁₁₀

Adana ve çevresinde, mezarlıklara çeşitli çiçekler ve ağaçlar dikilerek mezarın güzel görünmesi ve kaybolmaması sağlanırken, çiçeklerin ve ağaçların rüzgârda sallanırken zikrettiklerine, böylece ölünün günahlarının döküldüğüne, ağaçların meyvesinden yiyen canlıların dualarıyla, ölünün günahlarından arınacağına inanılmaktadır.

Adana ve çevresinde mezarlıklarla ilgili inanmalardan bazıları şunlardır:

- Mezarlık, geceleri kalınacağı zaman en güvenli yerdir. K₁₂, K₁₀₁
- Mezarın üstüne basılmaz. Ağaçları kesilmez, budanmaz. Mezarın üstü betonla kaplanmaz. K₁₁₇
- Mezarlıktakilerin her ezan vakti kalkıp oturduklarına inanılır. K₄
- Mezarlıktan geçerken “fatiha” okunur, yüksek sesle konuşulmaz. K₁₀₅
- Mezarlıklar uhrevi yerlerdir. K₃₂
- Mezarlıktan çıkarken ölü arkasından çekmesin diye, el yüz yıkanır. K₁₄₂
- Mezarlıkta iyi insanlar varsa, mezarlıktan geçenler onların sohbetini dinlermiş. Eğer kötüler varsa, duman basar, geçenler de korkarmış. K₁₄₂
- Mezarın ayakucunda durursan, ölü seni görür. K₁₄₃

Halk arasında mezarlıklar güvenli ve saygı duyulan yerler olarak görülmekte, mezarların başındaki ağaçlar kesilmemektedir. Mezarlıktan geçerken yüksek sesle konuşulmaması ve dua edilmesi gerektiğine inanılmaktadır.

Anadolu halkının tasarımlarına göre ruh, kişiyi gerek sağlığında gerekse ölümünden sonra yaşatan bir cevherdir. Ruh ile can kavramı aynı şey olarak tasarılanmakta, kişinin yaşama gücü bu uçucu cevhere bağlanmaktadır.

İnsanın sağlığında bedeninde bulunan ve insana hayat gücü veren ruh, ölümünden sonra da sahibinin bir çeşit sembolü olarak yaşamasını sürdürmektedir. Halk kültüründe ruhla ilgili tasarımlar soyutla somut benzetimler arasında değişmektedir. Sivas, Ankara/Derekışla'da *rüya* gibi, Merzifon, Eskişehir/Türkmen'de *arı* gibi, Erzurum/Söğütözü'nde *güvercin* gibi, Ankara, Erzurum, Çankırı, Afyon, Sivas, Kayseri ve İçel'de *sinek* gibi, Afyonkarahisar/Döğer'de *kelebek* gibi somut benzetmelerle ruh anlatılır.²

Adana ve çevresinde ruhlarla ilgili inanmalar:

- Yedi güne kadar ruh eve gelir, gidermiş, oraya su koyarlar, günlük yakarlar, salavat getirirlerse sevinirmiş. Arı olarak eve gelir suyu içer gidermiş. K₁₄₂
- Ruh cumaya bağlayan gece eve gelirmiş. Ev halkı iyiyse, elinde bir beyaz mendille gidermiş. Ev halkı iyi değilse, eline siyah mendili alır, yüzünü kapatır, kabrine döndüğünde ne cennete ne cehenneme giremez, huzursuz olurmuş. K₁₄₂
- Ruh cuma akşamları ziyarete gelirmiş. K₁₇, K₄
- Perşembe akşamları ölünün ruhu gelirmiş. Bunun için yemekten sonra üç külhüvallah bir Elham okunur. K₈
- Perşembe akşamları bazı evlerde yemeğin bulaşığı yıkanmazmış. K₁₂
- Çocuğunun acısına ağlayan bir anaya, çocuğun ruhu “kelebek” olarak gelmiş. K₁₂
- Cuma ve pazartesi günleri ölünün ruhunu sevindirmek için çocuklara yiyecek verilir. AK₂₀
- Ölünün ruhu perşembe akşamı evin etrafında dolaşır, evde dua okunuyorsa sevinirmiş. K₄₃
- Cenaze kabre varırken kabristandaki bütün ruhların içleri “Acaba gelen bizden mi?” diye, cız edermiş. K₈

² Sedat Veyis ÖRNEK, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, A.Ü., DTCF Yay: 218, DTCF Basımevi, Ankara, 1979, s.61-64

- Ruhlar mezarlarında bulunur. Dünyadaki durumuna göre. Eğer ameli iyiye kabrinden cennete bir pencere açılır, cenneti seyreder, bir melek kıyamete kadar ona eşlik edermiş. K₇₅

Adana ve çevresinde çocuk ölümlerle ilgili inanışlar:

- Çocuk ölümler doğrudan cennete gider. K₇₈
- Çocuk öldüğü zaman anne babasının şefaathçisi olacağı umulur. K₇₅
- Çocuk ölümler melek olacaklarına inanılır. K₄₃

Adana ve çevresinde ruhlar ile ilgili tasarımlarda Afyonkarahisar/Döğür'de olduğu gibi, “kelebek gibi” Merzifon ve Eskişehir/Türkmen'de olduğu gibi “arı gibi” benzetimi yapılmaktadır.

Adana halk kültüründe ruhlarla ilgili çeşitli tasarımlar ve inanmalar vardır. Dinsel öğelerin ağır bastığı bu inanmalara göre, ruhun evini ziyaret ettiği, özellikle perşembe ve cuma günleri bu ziyaretleri yaptığı ve dua beklediği düşünülür. Ruh bir “arı” veya “kelebek” olarak tasarlanmakta ve ziyaretini bu şekilde yapmaktadır. Ruhların canlı bir varlık olarak, her an her yerde olabileceklerine, arkada bıraktıkları ile ilgilenmeye devam ettiklerine ve onlardan dua beklediklerine inanılır. İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısı olan bu düşünce, İslam dini ile de bağdaşmıştır.

Bütün toplumlarda olduğu gibi, Adana ve çevresinde de çocuk ölümler melek olacaklarına, doğrudan cennete gideceklerine inanılır.

Adana ve çevresinde mezarlıklar, yerleşim alanlarının dışında kurulmuştur. Şehir merkezine hizmet eden iki büyük mezarlık bulunmaktadır. Köylerde ve kasabalarda ise, yerleşim alanlarının dışında ve yol kenarlarındadır. Şehirdeki mezarlıklar, belediyelerin denetimi altında olduğu için düzenli ve bakımlıdır. Gerek şehir merkezindeki mezarlıklarda gerekse köylerde süslü, yazılı, resimli, mimari yapılı mezarlara rastlanmamıştır.

Eski Türklerden günümüze kadar Türk toplumları için mezarlar ve mezarlıklar kutsal yerler kabul edilmiş, sık sık ziyaret edildiğinde ölümler mutlu olacağına inanılmıştır. “Atalar kültü” eskiden olduğu gibi bu gün de işlevini sürdürmektedir.

Sözlü Bilgi Kaynakları

- K₄:Serdar Semercioğlu, 32 yaş, Kadirli, lise, işçi, Adana
K₇: Mustafa Nazik, 49 yaş, Karaisalı/ Çatalan, yüksekokul, emekli öğretmen, Çatalan
K₈: Muharrem Atal, 63 yaş, Karaisalı/ Sarıkonak, okumamış, çiftçi, Çatalan
K₁₂: Zekeriya Tunçdemir, 49 yaş, Karaisalı/ Çatalan, ilkokul, çiftçi, Çatalan
K₁₇: Emine Polat, 40 yaş, Kadirli/ Köseli, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₁₉: Gülsüm Aktaş, 37 yaş, Kozan/ Akçalıuşağı, ilkokul, ev hizmetlisi, Adana
K₂₀: Ayşe Çapaklar, 63 yaş, Aydın/ Cerenli, okumamış, ev hanımı, Adana
K₃₂: Fatma Ünal, 77 yaş, Pozantı/ Ömerli, ilkokul, ebe, Pozantı
K₃₃: Münevver Adaş, 44 yaş, Kadirli, yüksekokul, öğretmen, Adana
K₃₄: Lütfiye Binboğa, 42 yaş, Maraş, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₃₇: Hayırlı Özkan, 40 yaş, Karataş/ Tuzla , lise, emekli, Adana
K₃₈: Şükran Yarıkkaya, 35 yaş, Kadirli, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₄₃: Makbule Karagöz, 71 yaş, Adana, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₄₅: Cennet Eken, 70 yaş, Karka Kekeç Köyü, okumamış, ev hanımı, Adana
K₅₆: Hamide Çopuroğlu, 85 yaş, Karaisalı/ Aşağıörükler, okumamış, ev hanımı, Karaisalı
K₅₈: Elif Çağım, 50 yaş, Adana, lise, ev hanımı, Adana
K₇₅: Fadime Yıldız, 78 yaş, Balcalı, okumamış, ev hanımı, Adana
K₇₈: Nuriye Bakariş, 90 yaş, Selanik, okumamış, ev hanımı, Adana
K₈₂: Semiha Zöhre, 56 yaş, Adana, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₈₆: Yasemin Başçı, 58 yaş, Karataş, okumamış, ev hanımı, Adana
K₁₀₀: Suna Sayın,33 yaş, Elmalı, lise, ev hanımı, Adana
K₁₀₁: Havva Yurdakul, 63 yaş, Malatya, lise, ev hanımı, Adana
K₁₀₂: Hayriye Mert, 45 yaş, Adana, okumamış, ev hanımı, Adana
K₁₀₅:Fevziye Yalım, 41 yaş, Adana, ilkokul, ev hanımı, Adana
K₁₁₀:Muhittin Topal, 38 yaş, Ceyhan, yüksekokul, memur, Adana
K₁₁₇: Döne Çalık, 60 yaş, Osmaniye, ilkokul, ev hanımı, Osmaniye/ Hasanbeyli
K₁₁₉: Ebutalip Özdemir, 27 yaş, Adana, ilkokul, Çiftçi, Adana
K₁₄₂: Fatma Ketre, 60 yaş, Adana, okumamış, ev hanımı, Adana
K₁₄₃: Sebiha Yıldız, 65 yaş, Yumurtalık/Ayvalık, okumamış, ev hanımı, Adana